

PROFIL (1)

Francesco Zahra

225 sena mill-mewt ta' l-artist ċelebri Malti

Jekk Malta għandha biex tiftahar u ssemmi lehinha fil-qasam artistiku żgur li fost il-hafna minn uliedha li għamlulha ġieħ ma' jonqosx Francesco Vincenzo Zahra, Senglean.

Huma diversi l-kontributori u l-kritiċi ta' l-arti li fix-xogħlijiet tagħhom għamlu isem u kabbru l-fama ta' Zahra għaliex apprezzaw it-talent li kellu f'idu. Hawn se ngibu xi whud mir-riferenzi li saru fuq il-pittur matul iż-żminijiet.

"An excellent and profile Maltese painter whose work can stand with that of the best of his continental contemporaries".¹

Victor Denaro jikteb hekk: *"The painting of the chapel was undertaken by Francesco Zahra, the most eminent Maltese painter of the middle of the eighteenth century".²*

Din hija l-fehma li kellu l-Baruni De Piro u li tiġi kkwotata wkoll mill-Kan. Vincenzo Caruana Gatto fuq l-artist prolifiku Malti: *"Zahra nacque dotata con tali belle disposizioni e di tanto naturale attitudine per la pittura, che senza essersi giammai allontanato da Malta seppe così elevarsi nella bella arte della Pitture, che le sue opere si attirarono ognora la meraviglia ed il vanto di tutti gli intendenti, i quali più di ogni altro possono giudicare a quanta eccellenza egli sarebbe guinto, se il suo bel genio avesse potuto spaziarsi fra i grandi maestri ed esemplari, di cui abbonda la Cristiana Metropoli Roma".³*

Il-Familja Zahra: Familja ta' artist

Il-bużnannu, Matteolo u n-nannu ta' Francesco, Antonio, kienu t-tnejn li huma naġġara fil-ġebel u li xogħolhom insibuh f'diversi knejjes. Is-sengha għaddewha lil missieru Pietru Pawl (1685-1747), li f'hajtu kien meqjus bħala l-ikbar skultur ta' Malta. L-aqwa xogħol tiegħu nistgħu narawh fil-kappella ta' San Ġakbu fiż-Żurrieq li wkoll kienet iddisinjata minnu. Felice, l-iżgħar fost it-tfal ta' Pietru Pawl, kompli din it-tradizzjoni artistika billi sar skultur fl-injam.⁴

Imma min kien Francesco V. Zahra?

Hu t-tieni wild miż-żwieġ bejn Pietru Pawl u Agostina Zahra mill-Isla u twieled fil-15 ta' Diċembru 1710. Ġie mogħti l-ismijiet ta' Vincenzo u Francesco għalkemm hu kien jippreferi jiffirma bħala Francesco Vincenzo. Missieru żgur li għenu biex jissahħaħ fit-talent li kellu. Fis-16 ta' Frar 1743, ta' 32 sena, żżewweġ lil Teresa Fenech li hi waħda mill-qraba ta' pittur kbir iehor Malti, Gian Nikola Buhagiar.

Fil-fatt mill-1743 sa l-1746, iż-żewġ pitturi kienu jgħixu fl-istess blokk ta' bini fi Triq San Pawl il-Belt Valletta, sakemm Francesco telaq minn hemm u mar jgħix qrib ta' Kastilja, iżda xorta baqgħu bħieb kbar, tant li meta żżewġet t-tifla ta' Francesco. Gian Nikola kien ix-xhud.

Lejliet il-Tielet Millenju

Imma l-hajja familjari ma kenitx faċli; tnejn mit-tfal tiegħu, fosthom l-ikbar, Casimir miet fi tfulitu u fis-27 ta' Mejju 1751, mietet martu Teresa. Dawk minnhom li baqgħu hajjin kienu Prassede (mwiela fis-26 ta' April 1746), il-kjeriku Awrelju (mwieled fid-19 t'Awissu 1748) li mexa fuq il-passi ta' missieru u li x'aktarx miet ivvenat, kif ukoll Lwigi (mwieled fid-29 ta' Ġunju 1750) li sar qassis.

Mument iehor ta' prova għal Francesco kienet il-mewta mhux mistennija ta' missieru li sehħet fid-9 ta' Settembru 1773. Nhar id-9 ta' Jannar, ommu Augustina mietet fl-Isla fil-post fejn kienet tgħix il-familja Zahra.

Meta s-sahħa ta' Francesco bdiet tnin bil-mod, Aurelio żżewweġ lil Katerina Zahra.⁵

Francesco miet nhar id-19 t'Awissu 1773. Mewtu nsibuha mnizzla fid-Dokumenti tal-Knisja Parrokjali ta' S. Pawl Nawfragu l-Belt Valletta.

"Is-sinjur Frangisku Vincenzu Zahra, it-tifel tass-sinjur Pawlu, ta' 63 sena w li kien jogħħod f'dar f'din il-Parroċċa tiegħi, f'qagħda hażina, filwaqt li rċieva s-sagramenti kollha b'għaqda ma' Ommna l-Knisja Mqaddsa, radd ruhu l'Alla. Il-gisem tiegħu gie midfun hawn f'din il-Parroċċa w Knisja Kolleġjata Insinji tal-Kbir l-Appostlu Pawlu".⁶

Min għallem lil Zahra jpitte?

Xi whud huma tal-fehma li Gian Nikola Buhagiar kien l-għalliem ta' Francesco. Ohrajn jikkellmu dwar l-istil ta' Barokk Neopolitan li haddem l-artist. Dwar dan diversi persuni awtorevoli wrew dak li jaħsbu.

"Ma dice Carlo Durante che il Maestro di Zahra era un certo Gio Nicola Buhagiar".⁷

"Nineteenth-century writers maintain that Zahra learnt his art in Gio Nicola Buhagiar's studio, but that the pupil soon outshone and eclipsed his master. All biographers agree that Zahra's apprenticeship with Buhagiar can have been no more than an introduction to his profession".⁸

"Minhabba li l-arti ta' Zahra tintrabat ma' l-aħjar tradizzjoni ta' l-Iskola Naplitana tas-seklu XVIII xi whud bassru li dan il-pittur kien mar jistudja Napli iżda dan m'hemmx certezza fuqu".⁹

Ma' dan jaqblu kemm Vincenzo Bonello meta jistqarr li Zahra *"bilfors li bena l-istil tiegħu fuq l-iskola Naplitana"*¹⁰ u John Gash jikkellmu dwar Zahra bħala *"l-uniku rivali Malti, mħarreġ f'Napli għall-pittur famuż Franciż Favray".¹¹*

Iżda mhux ta' l-istess fehma kien il-Konti Saverio Marchese (1757-1833) meta fid-djarju tiegħu jikteb dwar wahda miż-żjarat li għamel fil-Knisja Parrokjali ta' Hal-Qormi fejn jikkellmu dwar il-Kwadru tal-Purifikazzjoni tal-Madonna.: *"Questa è una delle più bell'opere del Bravo Pittore Maltese...Zahra, che mai studio fuori della sua patria...".¹²*

Il-mod kif Zahra kien jaħdem

Il-Kan. Vincenzo Caruana Gatto jikteb hekk: *"Ricevuto l'incarico di un quadro, Zahra meditava seriamente il soggetto, studiava la storia del protagonista, quasi volesse trasportarsi a quel tempo e suo luogo".¹³*

Il-ħanut tax-xogħol

F'kuntratt pubblika minn Nutar Ignazio Saverio Bonavita fit-30 ta' Jannar 1753

*Kwadru li juri s-Sagra Familja,
fil-Kolleggjata ta' San Pawl gewwa r-Rabat - Malta.*

Lejliet it-Tielet Millenju

nsibu li “F. Zahra granted and conveyed to Giovanni Muxi by title of emphyteusis a shop in via delle gallina, (Old Theatre street linking St. Paul street with St. Ursola Street) Valletta, in consideration of a yearly ground rent of 20 scudi”.¹⁴

Disinjatur

Dun Salv Ciappara fl-istorja ta’ Haż-Zebbuġ jghid li “L-altare maggiore fu disegnato dal Pittore Francesco Zahra”.¹⁵ Dan hu l-ewwel eżempju tar-rwol li haddan Zahra bħala disinjatur.¹⁶

Skultur

Insibu diversi sorsi li jghidulna li Zahra hadem ukoll bħala skultur. Eżempju ta dan hija l-istatwa ta’ S. Bartilmew fil-Għarghur li rrestawra qabel miet¹⁷, statwa li nħadmet minn Pietru Pawl Zahra u ibnu għall-Parroċċa ta’ Haż-Żebbuġ¹⁸, u żewġ kandelabri li saru għall-Parroċċa ta’ Hal-Balzan¹⁹, għalkemm jingħad li hu għamel biss d-disinn²⁰.

Izda Dr. Nicola Zammit jikteb li Zahra wera l-ħila tiegħu l-aktar fil-pittura. “La statua non basto’ alla prontezza del suo genio fecondo: la scoltura non ha cielo, non ha luce, non ha il campo indefinito della pittura, e l’immaginazione è inceppata dalla lentezza dello scalpello...Zahra trovo’ piu’ confacente alle sue forze il pennello e si dedicò esclusivamente all’esercizio di questo”.²¹

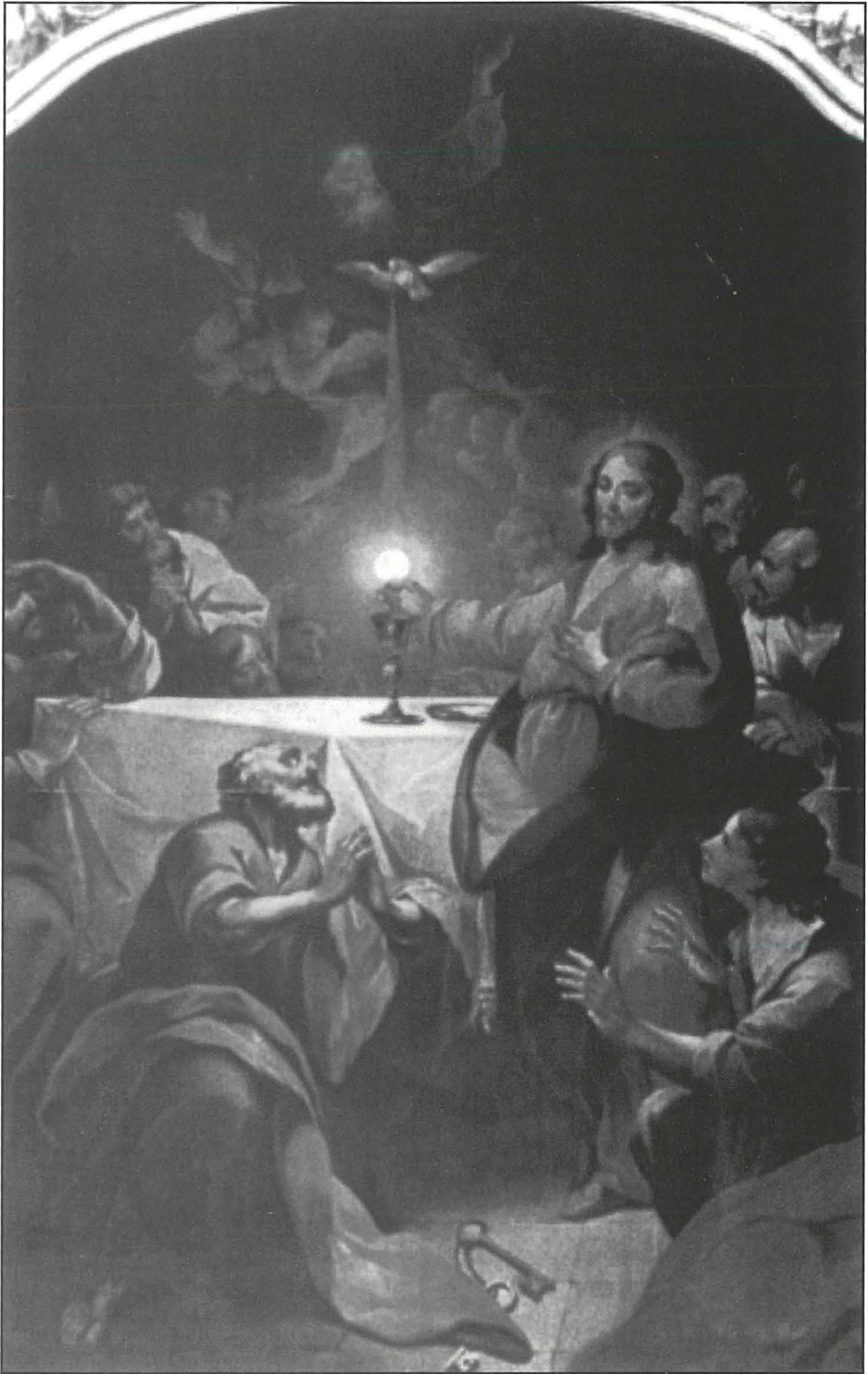
Ritrattista tajjeb

Bla dubju ta’ xejn, Zahra jispikka ferm f’dan il-kamp. F’Malta nsibu diversi ritratti ta’ nies popolari li pinga fuq it-tila²², fosthom:

- i. Il-Gran Mastru Manoel de Vilhena fil-Kappella l-antika tas-Seminarju l-Imdina.²³
- ii. L-inkwizitur Durini. (Carlo F. Durini 1735-39 jew Angelo Durini 1760-66).
- iii. Dun Giovanni Barbara sar fl-1759 għall-Parroċċa ta’ Hal Tarxien.
- iv. Mons. Giacomo Testaferrata ffirmat imma mhux datat. *Ritratti attribwiti lilu izda m’għandhomx firma u data.*
- v. L-Isqof Pellerano Mużew Wignacourt Rabat.
- vi. Ritratt mahsub li hu tiegħu u iehor ta’ mara. Mużew ta’ l-Arti Valletta.
- vii. Ritratt tiegħu.
- viii. Erba’ ritratti ta’ l-Isqof Alferan de Bussan Żebbuġ, Mellieħa, kollezzjoni privata, Sala tas-Seminarju Mdina.²⁴
- ix. Fra Domenico Mainardi Gran Prijur ta’ San Ġwann.
- x. Camilla Cagnani u Caterina Valenti (impitter wara mewtha, datat 1783). Sagristija Parroċċa San Pawl Nawfragu Valletta.²⁵

John A. Cauchi jghidilna li “It was usual for Zahra, during this period to date his pictures, without signing them”.²⁶

L-aqwa biċċa xogħol ta’ Zahra żgur li huwa s-suffett ta’ l-Awla Kapitulari fil-Katidral ta’ l-Imdina fejn “dan hu t-testment spiritwali ta’ Zahra bħala pittur. Hawn Zahra laħaq dik li forsi hi l-ghola espressjoni tal-genju artistiku tiegħu f’kompożizzjoni vasta u movimentata li

Kwadru taż-żejt. Bażilika Sant'Elena - B'Kara.

Lejliet it-Tielet Millenju

tittraxxendi spazju w zmien".²⁷ Calleja għal din l-opra artistika jikteb li "Zahra, speedily surpassed in artistic skill his only master, the maltese artist Gio Nikola Buhagiar".²⁸

Žgur illi kieku aħna l-Maltin nagħrfu l-valur immens li ħoloq Zahra fil-kultura ta' pajjiżna, nsiru poplu rikonoxxenti lejn ARTISTA li għamel isem lil PAJJIŻU.

André Azzopardi

Riferenzi

- ¹ Bonello Vincenzo, *Sacred Art in Malta*, 1960.
ara Domenico Cutajar, *Artists of the Buhagiar and Zahra Families*,
The Times 3 t'Ottubru 1980.
- ² Denaro Victor F., *The Goldsmiths of Malta and their marks*, 1972, p. 74
- ³ Il-Kan. Vincenzo Caruana Gatto f'*Malta Artistica Illustrata, Parte Prima*, 1905 p. 60-61, jikkwota silta minn *Squarci di Storia* tal-Barun de Piro.
- ⁴ Buhagiar Mario, *The Iconography of the Maltese Islands 1400-1900*, Progress Press, 1988, p. 125-126.
- ⁵ Domenico Cutajar, *Artists of the Buhagiar and Zahra Families*, The Times 3 t'Ottubru 1980.
- ⁶ *Liber Mort IX: 1767-1775* p. 446.
- ⁷ Panzavecchia Fortunato, *Dizionario Enciclopedico*.
ara *Materials for the life of Francesco V. Zahra*, Montanaro Eugene, f' Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 8.
- ⁸ Ibid. p. 10.
- ⁹ Diskors ta' JJ Cremona fil-Kommemorazzjoni ta' Francesco Zahra 1974.
ara Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 124.
- ¹⁰ *Materials of the life of Francesco V. Zahra*, Montanaro Eugene, f' Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 7.
- ¹¹ Ibid.
- ¹² Ibid.
- ¹³ Kan. Caruana Gatto Vincenzo, *Malta Artistica Illustrata*, 1905 p. 61-62.
- ¹⁴ *Materials for the life of Francesco V. Zahra*, Montanaro Eugene f' Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 24.
- ¹⁵ Ciappara Salvatore, *Storia del Zebbug e sua Parrocchia*, Malta 1882 p. 36.
- ¹⁶ *Materials of the life of Francesco V. Zahra*, Montanaro Eugene, f' Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 22.
- ¹⁷ Dr. Stefano Zerafa, *Discorso sulla storia artistica di Malta letto il 1mo Ottobre 1850*, Malta 1850, p. 32.
- ¹⁸ Ciappara Salvatore, *Storia del Zebbug e sua Parrocchia*, Malta 1882 p. 43-44.
- ¹⁹ Ferris Achille, *Descrizione storica delle chiese di Malta e Gozo*, 1866 p. 510.
- ²⁰ Calleja Giuseppe, *The works of art in the churches of Malta*, Malta 1881 p. 101.
- ²¹ Dr. Zammit Nicola, *Biografie*, L'Arte 22 Novembru 1864, Anno III p.3-6.
- ²² *A Critical Appreciation in F. Zahra*, Buhagiar Mario, Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986.
- ²³ *Antoine de Favray*, Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1982 p. 45.
- ²⁴ Calleja Giuseppe, *The works of art in the churches of Malta*, Malta 1881, p. 91.
- ²⁵ *Woman in Maltese art c. 1600-1995*, October 1995, Exhibition Catalogue.
- ²⁶ *Materials for the life of Francesco V. Zahra*, Montanaro Eugene, f' Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 18.
- ²⁷ Diskors ta' JJ Cremona fil-Kommemorazzjoni ta' Francesco Zahra 1974.
ara Francesco Zahra 1710-1773. Friends of the Cathedral Museum, Mdina Malta 1986 p. 126.
- ²⁸ Calleja Giuseppe, *The works of art in the churches of Malta*, Malta 1881, p. 90.